

Julkaistu Esitys-lehdessä 4/2009: Korva

LAURA MURTOMAA KUUNTELEE

Laura Murtomaa on säveltäjä, muusikko ja esitysten tekijä, joka on tuttu erityisesti Ylioppilasteatterin sekä freelancerina omien ja vapaiden ryhmien (mm. Helsingin Taiteellinen Teatteri, Circus Maximus) kanssa tehdyistä produktioista. Murtomaan työssä on korostunut esitysten läpisäveltäminen, ensembletyöskentely ja näyttelijäryhmän käyttäminen yhtenä suurena soittimena. Murtomaa opettaa työryhmänsä kuuntelemaan.

Laura Murtomaa aloitti teatterisäveltäjän uransa Ylioppilasteatterissa ja työskenteli vuosien ajan tiiviissä yhteistyössä **Minna Harjuniemen** ja **Aune Kallisen** kanssa. Harjuniemi ja Kallinen toimivat Ylioppilasteatterin taiteellisina johtajina vuosina 2001-05.

”YT:llä oli se rikkaus että sai tehdä samojen ihmisten kanssa vuosikausia ja niiden motivaatio oli häikäisevää. Ne ihmiset oli mun soitin. Se alkoi siitä että oli kaks dynamiikkaa: hiljaa ja kovaa. Ja parin vuoden päästä tajusi että nyt meillä on jo viis vaihtoehtoa. Dynamiikka on se joka paljastaa taitavuuden tason ryhmässä. Se on todella vaikeeta, varsinkin isossa ryhmässä.

.

Kun tein ensimmäiset äänisuunnitteluni teatteriin, olin eniten huolissani siitä, että häiritseekö tämä näyttelijöitä? Sen olin ymmärtänyt, että musiikki ei saa häiritä. Tämä oli ainoa ohjeistus, jolla rupesin kolinoita tekemään.”

Useissa Murtomaan säveltämissä YT:n esityksissä musiikin soittamista harjoiteltiin paljon. Siitä tuli paitsi dramaturgisesti tärkeä elementti, myös ryhmän yhteishengen ja kommunikaation rakentaja.

”Ihmiset näyttää todella keskittyneiltä kun ne kuuntelee. Niillä on fokus jossain, jolloin ne on kiinnostavan näkösiä. Sen huomaa, kun katsoo orkesterimuusikoita montussa, vaikka lyömäsoittajaa, jolla kaheksankyt tahtia taukoa. Niillä on aktiivinen ei-tekemisen olo, jossa ei voi täysin herpaantua, mutta ei myöskään aktiivisesti tee mitään. Muusikko seuraa tilannetta - mikä soitin on seuraavana ja niin edelleen.

YT:n ryhmä pysyi lähes samana noin neljän vuoden ajan. Tämän lisäksi ryhmää hitsautti yhteen kuunteleminen. Varsinkin Minna koki sen tärkeänä treenitapana sekä ryhmälle että näyttelijäntyölle. Kun yhdessä soittamista treenaa paljon, on pakko kuunnella, ja se siirtyy väistämättä lavalla olemiseen ja ryhmän yhteistyöhön. Kun 25 ihmistä soittaa samaa rytmiä, et voi ajatella vain sitä mitä sinä yksin teet. Kuorolaulussa on mielekästä ajatella jonkun toisen ääntä oman sijaan. Kaikki on koko ajan suhteessa johonkin muuhun.

Korvien kautta tuleva informaatio on nopeampaa kuin silmien kautta tuleva. Sanotaan että se menee fysiikkaan nopeemmin. Kuuloa ei voi myöskään kontrolloida samalla tavalla kuin näköä. Kaupungin melussa kulkeminen on kuin sulle näytettäisiin miljoonia kuvia koko ajan etkä voisi sulkea silmiäsi.”

Murtomaa on taustaltaan muusikko ja pitää omia analyyttisiä kykyjään ja taiteellista yleissivistystään vähäisinä ja oman työnsä kannalta merkityksettöminä. Hän on huomannut, että esityksiä tehdessä pärjää samoilla lainalaisuuksilla kuin musiikissa. Hän luottaa intuition voimaan.

”Intuitio on ollut mun tekemistä ohjaava periaate. Se ajaa mua, enkä ajattele, että se pulppuaa musta vaan että se on olemassa ja saan seurata sitä. Intuitio on fyysistä selkeyttä. Mua rupee painamaan joku kohta, joku joka ei oo hyvin, ja kun löydän sen, sille pitää tehdä jotain. Joku asia nousee esiin eikä kokonaisuus ole kohillaan. Intuitiota ei tarvitse miettiä, se vaan on. Teen usein yksinkertaisia musiikillisia rakenteita, joiden yksinkertaisuutta kylläkin yritän naamioida. Mutta yksinkertaisuus jättää tilaa.

Jutulla on aina oma tahto, ja mun ammattitaito on seurata sitä, suostua seuraamaan sitä, sen sijaan että tekisin sellaista musiikkia kuin haluaisin. Niin kauan kuin olen seuraamisesta säilyy, kaikki menee hyvin. Oli lopputulos mikä tahansa. Mutta kun seuraamisen tunteeseen tulee särö, on jotain pielessä. Jos alan miettiä sitä, mitä ihmiset ajattelee tästä tai kertooko tämä jostain. Tekovaiheessa on tärkeää ettei ajattele, miten teos on syntynyt. Sitä voi analysoida vain jälkeenpäin. Prosessina tehtävissä jutuissa prosessin kunnioittaminen on kaikki.

Ajattelen nykyään että olen ammattilainen. Ja mulle tärkeää siinä ammatissa on se, että pystyn kuuntelemaan esitystä, minne se on menossa. Niin kauan kuin kuuntelen, suoritan ammattiani. Jos lopetan kuuntelemisen, olen amatööri. Nimenomaan jos en osaa kuunnella esitystä, esimerkiksi ohjaajan kuunteleminen ei pelkästään riitä. Toki oletan myös hänen seuraavan esityksen suuntaa. Aunessa kunnioitan mm. sitä, että se seuraa tinkimättömästi jotain josta se ei ehkä itsekään tiedä mitä se on.”

Musiikin ja äänisuunnittelijan arvostuksesta teatterimaailmassa Murtomaa löytää aihetta kritiikille. Äänisuunnittelijan määritelmä on epäselvä ja tehtävänä usein aliarvostettu.

”Tekstien oikeuksista ollaan tarkkoja, mutta musiikin oikeuksista ei juuri välitetä. Jos juttu on läpisävelletty, musiikki vaikuttaa koko ajan dramaturgiaan. Tämä ei ole selvää, kun käsiohjelmassa lukee äänisuunnittelija. Sehän on myös dramaturgin työtä, mutta ei näyttäydy sellaisena. Toisaalta ammattinimikkeet on toissijaisia itse työn rinnalla, tärkeää on että saa tehdä mielekästä työtä yhdessä työryhmän kanssa.

Vasta nyt oon voinut tehdä levyn koska rohkeutta on tullut lisää. Alotin siitä että pelkään että häiritsen, vähitellen musiikilleni annettiin enemmän tilaa ja se alkoi vaikuttaa esityksiin kokonaisvaltaisemmin. Ajattelin, että oon itse turvassa, kun musiikki on esityksen sisällä. Nyt musiikki itsessäänkin voi jo olla olemassa.”

Levy on Aune Kallisen ohjaaman ja 20. syyskuuta ensi-illassa olleen *Juhlat*-esityksen yhteydessä julkaistu *Hukka*-ep. Kokonainen pitkäsoitto julkaistaan ensi vuoden alussa. *Juhlat* oli kokonaistaideteos, johon sisältyi Kallisen ohjaama esitys, **Teemu Mäen** ja

Jaana Kokon taidenäyttelyt sekä Murtomaan levynjulkaisukeikka. Yhdistävänä tekijänä toimi **Vladimir Sorokinin** romaani *Marinan kolmaskymmenes rakkaus*.

”Meillä oli tiedossa tuo romaani, jota en ole lukenut, mutta olisin voinut lukea ja ottaa halutessani huomioon. Kaikki työstivät irrallaan toisistaan omia osiaan, jotka lopuksi vaan lävästiin yhteen. Ja mulle kommentoitiin paljon, että ”ihan mahtavasti toi musiikki tossa kohdassa sopii esitykseen”. Vaihtelin vielä settelistaa aika radikaalisti välillä ja samanlainen kommentti saattoi silti tulla toisenakin iltana.

YT: llä *Kahlekuninkaat*-esitystä (ohjaus Aune Kallinen) tehtäessä harjoiteltiin itse asiassa sitä, että näyttelijät liikkuvat niin että yrittivät olla kuuntelematta musiikkia. Silti kaikki näyttäytyi aivan kuin se olisi tehty musiikkiin. Meidän silmä-korva-yhteys toimii niin. Jos katsoo televisiota ilman ääntä ja laittaa siihen musiikin, niin löytää paljon yhtymäkohtia kuvan ja äänen välillä.

Juhlien sisällä tekemästäni keikasta tuli lopulta aika esityksellinen. Näytin paljettipuvussa ja turkissa maailman isoimmalta diskopallolta tän vatsan kanssa. Mulla oli voice harmonizer, jolla pystyin laulamaan miehen ja lapsen äänellä. Siitä syntyi heti roolihahmoja, vaikka en ajatellut tekeväni niitä. Siitä tuli esitys esityksessä. Mua kiinnostaa myös musiikin esittämisessä teatterillisuus, vaikka en ajattelisikaan sitä varsinaisena teatteriesityksenä.”

Konsertti esityksenä, sukupuolirooleilla leikittely sekä tallenteen ja esityksen suhde ovat läsnä vahvasti myös Murtomaan hahmon, *Mr. Playbackboyn*, esityksissä. *Mr. Playbackboy* on maskuliinisuudesta häpeilemättä nauttiva *drag king*, jonka keho elää popmusiikkia hulvattomaksi kollaasiksi vyöryttävän ääninauhan mukana.

”Tekeminen lähti dramaturgiasta – mitä törkeempiä yhdistelmiä biisilajeista voin saada, mitä muuta yksi hahmo voisi käyttää kuin perinteisiä biisejä. Voiko linnunlaululla kertoa jotain tai mitä linnunlaulun rytmi vaikuttaa itsessään. Koko muusikon taakka putosi harteilta, playback-hahmossa ei tarvitse huolehtia siitä, miltä kuulostaa minäkin iltana.

Tätäkin hahmoa tehdessäni mietin sitä, miten musiikki esityksissä ilmenee muiden elementtien kautta – esiintyjän kehon, lavastuksen jne. Kuinka äänen voisi periaatteessa ottaa hetkeksi pois ja musiikki jatkuisi silti. Myös hahmon mykkyys on tärkeää, traagisempaa.

Mr. Playbackboyssa olen päässyt käyttämään campia, röyhkeyttä, tv-estetiikkaa ja amerikkaa – kun olin lapsi, asuin vuoden jenkeissä ja mulle on jäänyt nostalginen suhde 70-luvun jenkkisarjoihin. *Mr. Playbackboy* on ollut kanava, jossa voin käyttää tätä hyväksytysti.

Tyylikkyys on ahdistavaa. Jos vaikka sisustuksessa kaikki olis ruskeeta puuta niin se olis tosi ahdistavaa. *Mr. Playbackboyssa* on niin tyydyttävää se, ettei ole tullut vastaan mitään, mikä sille ei voisi sopia.”

Hahmossa näkyy Murtomaan kunnioitus **Frank Zappaa, Laurie Andersonia** ja **M.A. Nummista** kohtaan. Zappa on myös esiintynyt Murtomaan vuonna 2007 Ylioppilasteatterin off-produktiona ohjaamassa kahdeksanosaisessa *Entropia-etydit* – esityssarjassa. **Ville Ahosen** esittämä Zappa oli mm. bestmanina kun Murtomaa meni naimisiin musiikin kanssa.

”Zappa viehättää hahmona, joka on sietämättömän karismaattinen sekä miehenä että artistina. Zapalla on tosi paljon shubaduu shalalaa –juttuja, miesfalsettia, ja todella hyvät muusikot. Pastissit pääsi toiseen potenssiin, kun ne oli soitettu hyvin. Laurie Anderssonissa kiehtoo ennen kaikkea rytmi ja tapa muokata ääntä. M.A.Nummisessa taas yhdistyy tietynlainen röyhkeys ja törkeys mielettömän aseistariisuvaan lempeyteen.”

Murtomaalle tärkeintä on taideteoksen kokonaisuus ja tunnelma, jolle musiikki kokonaisuuden yhtenä osa-alueena on aina alisteinen.

”Mua kiinnostaa aina kokonaisuus, isompi köntti. Sellaisten muusikoiden kanssa on vaikea työskennellä, joita kiusaa liikaa jokin musiikillinen yksityiskohta kuten sointukierto. Mä ajattelen että ensin räiskitään kokonaisuus, niin kauan kuin ei ole

kokonaisuutta tai kokonaiskuvaa, mua ei kiinnosta pitkään minkään yksityiskohdan tekeminen. Jos mulle alkaa hahmottua teoksen kokonaisuus, jos tunnelma on oikea just siinä, sillä sointukululla ei ole niin merkitystä. Vaikka sisäinen dramaturgia voisikin vielä myöhemmin muuttua.

Ostan aina oikean tunnelman musiikillisen toimivuuden kustannuksella, koska minkään kohdan ei tarvii toimia musiikillisesti yksin. Ihanne on tietysti että esityksen musiikki toimisi myös yksinään, mutta se mikä on pelastanut mut pyrkimästä siihen suurimmassa osassa tehdyistä jutuista, on kauhea kiire – jos läpisävelletty teos tehdään kuudessa viikossa. Silloin kaikki ei voi olla sellaista, jota haluaisin kuunnella kotona. Lisäksi esitys sisältää niin paljon muutakin asiaa kuin musiikin, eikä musiikki saa varastaa liikaa huomiota, vaan kaikki liittyy esityksen äänien ja kokonaisuuden balansoitiin.

Nyt omaa levyä tehtyäni huomaan, että siinäkin on oma logiikkansa. Vasta kun se alkoi vyörymään kokonaisuutena, yksittäisten biisien tekeminen muuttui mielekkääksi.”

Suhde niin näyttämöön kuin tekstiinkin on Murtomaan ajattelussa musiikillinen. Tekstin merkitys on toissijainen sille, miten se soi.

”En ikinä muistanut tekstejä, kaikki oli vain osa musiikillista kokonaisuutta. Nyt olen yrittänyt tsempata, koska tekstikin kyllä kiinnostaa. Mutta se, *miten* se sanotaan, on nopeammin reagoitavissa, kuin se *mitä* sanotaan. Siinäkin mietin kokonaisuutta: kuka sieltä tulee, miten se tulee lavalle, mistä suunnasta se tulee...Teatterissa on rytmi niin tärkeä, on loogista että sitä voi lukea myös musiikkina.

Mua kiinnosti pitkään kantaesityksiä tehtäessä se, että ne olisi kokonaisia, ja että musiikki olisi tehty vain niitä varten. YT:n aikana alkoi kyllä tapahtua sitä, että biisejä jäi yli, ja ne saattoivat päätyä seuraavaan juttuun tai sitten joku juttu ei ollut istunut esitykseen ja se pääsi seuraavaan. Ja sitten alkoi tulla musiikillisia cameo-juttuja, jolloin sama biisi saattoi esiintyä eri esityksissä.

Oon ruvenut joustamaan ehdottomuudesta siinä että musiikki ei saisi muistuttaa mitään

ennen tekemääni musiikkia. Sehän on täysin mahdotonta, että tekisi jotain aivan uutta. Kun siitä tarpeesta päästää irti, voi sovittaa musiikkia vapaammin.”

Murtomaa määrittelee itsensä tarpeen mukaan mm. säveltäjäksi, äänisuunnittelijaksi, esitystaiteilijaksi tai teatterintekijäksi. Hänen työnsä ytimessä tuntuvat olevan kysymykset musiikin paikasta esityksessä, sen kokonaisuutta yhteen sitovasta luonteesta ja tehtävästä kommunikaation kanavana. Myös yhteiskunnassa toimiminen tuntuu mielekkäältä tämän ammattikuvan kautta. Olennaisinta Murtomaalle on itse tekeminen, eivät sanat ja määritelmät. Tekemisen välinettä ja lopputulosta voi tarpeen mukaan kutsua musiikiksi tai joksikin muuksi.

”Se on tosi esityskohtaista. Siinäkin tulee esiin kokonaisuus. Voi sanoa että kaikki on musiikkia, mutta mihin sen rajan vetää. Onko se oikeasti musiikkia että näyttelijän vaatteet sattumanvaraisesti kahisee kun se kävelee näyttämölle. Yksi musiikin määritelmä on että se että se on järjesteltyä ääntä. Siinä on korkeus, rytmi ja joku joka sitä tuottaa. Muuttuuko ääni järjestellyksi, jos näyttelijä on tietoinen vaatteiden kahinan äänestä kävellessään näyttämölle? Näyttelijäntyössä pyritäänkin usein siihen, että korvat olis auki. Itse asiassa se näyttäytyy yleensä tosi kiinnostavana kun näyttelijä keskittyy vaatteiden kahinaan. Se on yhtä pätevä näyttelijäntyön ohjaus kuin vaikka ”kävele valoon”.

Oon myös miettinyt *säveltäminen*-sanaa – se on niin iso. Musiikin tekeminen on rentouttavampaa.”